

VALERYEN ŞİİR VE TANPINAR OF VALERIAN POETRY AND TANPINAR

DOI: 10.33404/anasay.1254336

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article¹

Melih YENER*

ÖZ

“Valeryen şiir” Fransız şair Paul Valéry’ nin şiir anlayışını ve bu anlayışa uygun yazılan şiirleri nitelendirmek için kullanılan bir tabirdir. Valéry’ nin sanatı ahenk arzusu ve ideali üzerine kuruludur. O, şiiri musiki ve mimari gibi bir armoni sanatı olarak kabul eder. Kelimelerin anlamları kadar ses renklerine ve müzikal değerlerine de ehemmiyet verir. Şair ona göre bir kelime kuyumcusudur. Şiir insan ruhunun en karmaşık tabakalarına ve gelgitlerine ayna olabilecek, olamasa bile bunu ülkü edinecek bir sanattır. Ona göre şiir kişide bir dua ve bir tür sihir etkisi uyandırmalıdır. Bu ise kelimelerin her zamanki ve her ağızdaki kullanılışıyla olmaz. Kelimelerin bir anlam tebliğcisinden ibaret olmadığı, onlarda “kulakla görülen”, “gözle işitilen” ve dilin yüzyıllar süren doğal gelişimi neticesinde erişilen derûni bir ahenk bulunduğu idrakiyle

1- Makale Geliş Tarihi: 21. 02. 2023 Makale Kabul Tarihi: 22. 05. 2023

* Dr., Bursa Teknik Üniversitesi, melih.yener@btu.edu.tr, **ORCID ID** https://orcid.org/0000_0003_1234_3097

olur. Valéry' ye göre dil bir şairin hem en büyük çilesi hem de en büyük nime-tidir. Paul Valéry, endüstrileşmenin, yeryüzünü kaplayan savaşların ve tüketim kültürünün taziyiyle sırt çevrilen klasik değerlerin sanatta muhafazasından yanadır. O şiirde daima en mükemmeli gaye edinir. Ancak en mükemmelin de ulaşılması bir şey olduğunu düşünür. Dil ve ahenk meselelerindeki bu görüş-leri ve bu çerçeve içinde yazdığı şiirlerle Paul Valéry sanatını, Henri Brémond tarafından kuramsallaştırılan poésie pure=saf şiir disiplini içinde icra eden bir şair olarak görülür. Türk şiirinde öz şiir vadisi içinde görülüp değerlendirilebi-lecek şairleri Valéry az veya çok etkilemiştir. Ancak onun Türk şiirinde en bariz şekilde etkilediği şair Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Bu makale Paul Valéry' nin sanatı hakkında bilgi vermekte ve onun Tanpınar'ın şiir anlayışı üzerindeki etki-lerini incelemektedir. Makalenin sonuç kısmı, yazarın Valeryen şiir hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Valéry, Şiir, Ahenk, Saf Şiir, Tanpınar

ABSTRACT

“Valerian poetry” is a term used to describe the poetic understanding of the French poet Paul Valéry and the poems written in accordance with this understanding. Valéry's art is based on the desire and ideal of harmony. He accepts poetry as an art of harmony like music and architecture. He gives importance to the sound colors and musical identities as much as the meanings of the words. According to him, the poet is a word jeweler. Poetry is an art that can mirror the most complex layers and tides of the human soul, and even if it is not, it is an art that will adopt it as an ideal. It should evoke a prayer and some sort of magic effect on the person. This does'nt happen with the usual and every day use of words. It happens with the realization that words are not just a messenger of meaning, but that there is a deep harmony in them that is “seen with the ear”, “heard with the eye” and achieved as a result of the natural development of the language over the centuries. According to Valéry, language is both a poet's greatest ordeal and his greatest blessing. He believes that classical values, which were liquidated by the pressure of industrialization, wars covering the earth and consumer culture, should be preserved in art. He always aims for the best in poetry. However, he thinks that the most perfect is also something unattainable. With these views on language and harmony and the poems he wrote within this framework, Paul Valéry should be seen as a poet who performs his art wit-

hin the discipline of poésie pure = pure poetry, theorized by Henri Brémond. Valéry has more or less influenced the poets who can be seen and evaluated in the pure poetry valley in Turkish poetry. However, the poet Ahmet Hamdi Tanpınar, whom he influenced most clearly in Turkish poetry. This article gives information about Paul Valéry's art and examines his influences on Tanpınar's understanding of poetry. The concluding part of the article reveals the author's thoughts on Valerian poetry.

Keywords: Valéry, Poem, Harmony, Pure Poetry, Tanpınar

Kişi kendini bir mükemmelliğe adanmıştır.

Paul Valéry

Giriş

Valéry şiir hakkında çok kapsamlı metinler kaleme almış bir şairdir. Bu metinler “Şiir Sanatı” “Degas, Dans, Desen” üç ciltlik “Cahiers”, “Charmes” ve beş ciltlik Variétés adlı eserlerine dağılmış vaziyettedir. Uzun sayılabilecek bir ömür sürmüş olan Valéry’ nin şiir anlayışı, şiir yazmaya başladığı ilk gençliğinden ölümüne dek hemen hiç değişmemiş ve çok tutarlı bir manzara sergilemiştir. Gençliğinde XIX. Yüzyıl Fransız edebiyatının en büyük şairlerinden olan Stephane Mallarmé’ yle tanışmış, onun yakın arkadaşlarından biri olmuştur ki şiir ve genel çerçevesiyle sanat üzerindeki görüşleri teşekkül etmesinde de Mallarmé’ nin etkisi büyüktür. Valéry muhtelif şiir yazılarında Baudelaire ve Mallarmé’ yi Verlaine ile birlikte Fransız şiirinin üç sihirbazı olarak niteler.

Valeryen şiir Valéry tarzında şiir demektir. Valeryen şiir, Rönesans’tan itibaren belki elli senede bir değişen felsefe ve bilimle koşut olarak değişen şiire bir karşı çıkiştır. Valéry’ ye göre şiir en güzel, en mükemmel formlarını klasik şairlerle bulmuştur ve bu formlar muhafaza edilmelidir. Şiir anlamdan önce mimariye meyletmış şekil, besteleşmiş dildir. Şekil ve dil güzelliğidir. Şekil ve dil güzelliği dışında da şiir yoktur. Saf şiir dışındaki şiir çürümedir, sapkınlıktır².

2- 1926’da Rahip Henri Bremond Academie Française’de “Saf Şiir” üzerinde yirmi dakikalık bir konuşma yapar. Bu konuşma edebiyat tarihinde saf şiir kavramının ilk kez zikredildiği konuşma değilse de bu kavramla alakalı çok mühim bilgiler içeren bir konuşmadır. Daha sonra bu konuşmanın metni genişletilerek 1928’de kitap olarak yayımlanmıştır. Bu konuşmada Bremond saf şiirin musikiyle ilgisinden söz eder. Saf şiiri mistiklerin sözlerine benzetir. Bremond’ un saf şiirin yasalarından kabul

Valéry' nin şiir görüşleri bir bakıma saf şiirin tarifidir. Şiirleri de saf şiirin en güzide numuneleri arasındadır kabul edilmektedir.

Valéry şiir yazmaktan çok şiir üzerinde düşünmüş bir şairdir. Düşünmek, bir tür daimi inziva içinde tefekküre dalmak ve zihninin sınırlarını zorlamak onun hayatta en çok lezzet aldığı şeydir. O hem şiiri hem de şiirle bir şekilde irtibatlandığı musiki, mimari ve dans gibi sanatları kendi zihninin sınırlarını ölçmek için bir vasıta olarak görmüştür. Şiir Valéry' nin zihin içi oyunlarından yalnız bir tanesidir. Tam tarifi yapılamayacak bir muammadır. Tarif edilemez oluşu da iyidir. Çünkü tarif edilebilir olduğunda ve muamma çözüldüğünde oyun biter. Oyun bitince bütün düşünceler ve eylemler anlamını kaybeder.

Valéry şiiri ömrü boyunca iç âlemin bir noktasından başka noktalarına uzanan dolambaçlı bir hat olarak tasavvur etmiştir. Meydana getirilişini mekanik denilebilecek birtakım kurallara tabi kılmıştır. Şiirin yapılışında klasik ölçülere kaskatı surette sadık kalmıştır. Şiiri, hatta bütün sanatları, üstün kabiliyetli ve yüksek kültürlü bir seçkinler sınıfına ait; seçkinlerin seçkinlere seslenmek düşüncesiyle icra ettiği sanatlar olarak görmüştür. Düşük kültürlü ve Tanrı vergisi kabiliyetten mahrum sınıfları Valéry sanatın her çeşidinden aforoz eder. Bütün sanatlarda ahenk, derinlik ve biçimsel mükemmellik arar. Sanatı insan zekâsının ve yaratma arzusunun bir zaferi olarak görür. Doğada dağınık ve işlenmeye muhtaç halde bulunan seslerden, taşlardan ve renklerden bir sanat hâsıl edebilecek tek kudret Valéry' ye göre Tanrı vergisi kabiliyetle mücehhez olan zekâdır. İnsan sanata tabiatı birebir kopya etmek için intisap etmez. Tabiatı saklı ve birbirinden uzak halde bulunan güzellikleri daha güzel bir bütüne ulaşmak üzere bulup bir araya getirmek için intisap eder. Hiçbir felsefi düşünce,

ettiği “şiirle ilgisi olan musikiden” birtakım seslerin, hecelerinin tekrarı ve birbirine sesçe yakın kelimelerin (asonans ve aliterasyon) aynı şiir içinde kullanılışından doğan ahenk anlaşılmalıdır. Saf şiirin muhtelif tarifleri olmakla birlikte üzerinde hemfikir olunan nokta cemiyet meseleleriyle bağını koparmış, bir dil içi musiki yapmaya gayret eden ve kendine mahsus bir havası olan şiir olmasıdır. Saf şiirde gaye şiirin kendi mükemmeliyetidir. Bu şiirin herhangi bir sosyal, felsefi hedefi yoktur. Amerikalı şair Edgar Allan Poe, Fransız şiirinde Baudelaire, Verlaine, Mallarmé, Valéry; Türk şiirindeyse Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer, Necip Fazıl ve Ahmet Muhip Dıranas bu minvalde şiirler yazmış şairlerdir. Saf şiir tabiri Fransız edebiyatında ilk kez 1746'da kullanılmaya başlamıştır. Türk şiirinde ise bu tabiri ilk kullanan Yahya Kemal'dir. Ancak Yahya Kemal tabiri Fransız edebiyatından almadığını söylemektedir. Saf şiir yetişmiş, yüksek kültürlü bir okuyucu talep eder. Bir şiirin saf şiir olabilmesi için o şiirden çıkarılmış bir mısra tek başına şiir kabiliyetini devam ettirebilmelidir. Saf şiir anlayışında şiiri değerli yapan şey duygusal yoğunluk değildir, estetikdir. Valéry saf şiirin meydana getirilişinde akla ve zekâyâ duyguların kontrolsüzce ifade edilmemesi için bir sansür vazifesi vererek pozitivist, rasyonalist bir tavır sergiler. İdeolojiler ve savaşlar çağı olan 20.yüzyılda kendisini cemiyet meselelerine kapatan saf şiir gündemde toplumsala açık şiirler kadar yer tutamamıştır. Şairler ve edebiyat kuramcılarına münhasır bir konu olarak kalmıştır.

fikir, teori ve ideoloji şiirde maksat değildir. Saf şiirin ilk ve yegâne maksadı kendi mükemmeliyetini inşa etmektir. Kendi mükemmeliyetinin inşası için en doğru dili ve şekli bulmaktır. Dilden bir musiki, bir mimari yapı yaratmaktır.

Valeryen şiir tavizsiz bir surette mitolojiye kapalıdır. Ama mükemmelin en imkânsızını amaçladığı için mitolojinin bizzat kendisidir. Onda şiir erişilmiş bir gaye olarak yoktur. Erişme çabası ve erişmişlik hayali olarak vardır. Yazılması da anlaşılması da eksik kalmaya mahkûmdur. Sonuçta o bir oyundur. Ancak kesinlikle çok az insanın zevk alabileceği bir oyundur ki bu oyunun asıl cazibesi ve değeri de buradadır. Şiirin toplumsal, ideolojik ve felsefi vazifeleri yoktur. Onun toplumla buluştuğu tek nokta halkın kullandığı kelimelerden bazılarına bünyesinde yer vermesidir. Şiir bütünüyle estetik ve artistik bir konudur. Müminleştirmek istediği bir ahalden ziyade kendi kendisine seslenen dini metinlere benzeyen bir şeydir.

Valéry şiiri içerik dil ve teknik bakımından saf ve ulvi bir sanat olarak görür. Güzel şiirin kendine mahsus bir dilden, iç âlemden ve ahenkten meydana geleceğine inanır. Şiirin ulviyetini korumak için toplumsal gerçeklere ve hayata kapalı tutulması gerektiğini düşünür. Çünkü ona göre realite şiiri kirletir. Şiirin içeriği halktan ve sokaklardan beslenemez. Şiir elindeki dil, şekil ve anlam gibi vasıtaları sadece kendi mükemmelliğini inşa etmek için kullanır. Valéry' nin şiir felsefesi “ahenk”, “müphemiyet” ve “soyut” kelimelerinde toplanır.

Aşağıdaki bölümlerde Valeryen şiir ve onun Türk şiirine etkileri hakkında daha etraflı bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

1. PAUL VALÉRY' NİN HAYATI VE ESERLERİ HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

Fransız şair, deneme yazarı, edebiyat eleştirmeni ve sanat mütefekkeri Paul Valéry 30 Ekim 1871'de Fransa'nın güneyinde Akdeniz kıyısında küçük bir kasaba olan Sète'de Korsika kökenli bir babadan ve Genoa kökenli bir anneden dünyaya geldi. Tam adı Ambroise-Paul-Toussaint-Jules Valéry'dir. Babası bu kasabada gümrük memuru olarak çalışmaktaydı.

Valéry üniversiteye kadar Katolik geleneklere bağlı bir eğitim gördü. Üniversite çağına gelince Montpellier Üniversitesi'nde Hukuk bölümüne yazıldı. Çocukluğunda sosyal ve dışadönük biri olan Valéry'nin gençlik çağına doğru bu tabiatı değişti. Düşünceye, tefekküre ve inzivaya yatkın biri haline geldi.

Bu tefekkür ve inzivaya yatkınlığının onun bir şair ve sanat mütefekkiri olarak temayüz etmesinde büyük payı vardır.

Bir insanın kim ve ne olacağı üzerinde yaratılışı kadar hayatını geçirdiği muhitlerin de büyük etkisi vardır. Her gün soluduğu hava, gördüğü sokaklar, insanlar ve o muhite ait hadiseler kişiyi istemese de avucu içine alır ve onun en beylik düşüncelerinden rüyalarına ve bilinçdışına kadar sızıp nüfuz eder. Kötülerle dolu bir muhitte büyüyen bir çocuğun sonunda bunlardan biri olup çıkması büyük bir olasılıktır. Erdemli ve şahsiyetçe temiz kalmaya kararlı bir çevrede doğup büyüyen çocuklar da istisnalar hariç karakterleri bakımından o çevrenin bir devamı olacaktır. Aynı durum şairler için de geçerlidir. Çünkü bu insanların “insan olmak vasfı” şairlik vasıflarından önce gelir. Yaşadıkları çevre, şairliğe yönelmelerinde ve şiir anlayışlarının teşekkül etmesinde yaratılışlarıyla beraber çok belirleyici bir rol oynar.

Valéry hayatı boyunca entelektüel ve sanatsal gelişime çok müsait çevreler içinde yaşamıştır. Çocukluk arkadaşları daha sonra felsefe profesörü olacak Gustave Fourment ve yazarlar Pierre Louys ve Andre Gide’dir. 1891’de XIX. Yüzyıl Fransız edebiyatının en büyük şairlerinden Stephane Mallarmé’yle tanışmış, onun sanatçılardan ve entelektüellerden teşekkül eden dostları arasına katılmıştır. Bu dostluk Mallarmé’ nin ölümüne dek devam etmiştir. Valéry’ nin şiiri ömrünün büyük ideallerinden biri arasına katmasında ve şiir anlayışının teşekkülünde Mallarmé’yle dostluğunun, onu yakından tanınmasının büyük payı vardır. Mallarmé, bir bakıma Valéry’ nin şiir sanatındaki ustasıdır.

1888 – 1891 yılları arasında Valéry birçok şiir yazdı. Bu şiirlerden bazıları simbolist hareketin temsilcisi olan dergilerde yayımlandı ve övgüyle karşılandı. Ancak sanat uğraşlarında kapıldığı umutsuzluk ve tutulduğu karşılıksız bir aşk üzerine 1892’de bütün şiir faaliyetini terk etmeye ve kendini akla adamaya karar verdi. Kitaplarının çoğunu attı. 1894’ten hayatının sonuna dek şafak vakti yataktan kalkarak saatlerce bilimsel metot, bilinç ve dillerin doğası üzerine düşündü. Düşüncelerini ve aforizmalarını bir deftere kaydetti.

Yaklaşık yirmi yıl şiir yazmayan Valéry, 1912’de Gençlik Parkı şiiri üzerinde çalışmaya başladı. Bu şiiri yazarken o kadar büyük teknik sorunların içine düştü ki şiiri tamamlaması beş yıl sürdü. Bu şiir 1917 yılında nihayet çıktığında Valéry’ye ani bir şöhret kazandı ve onu zamanının en büyük Fransız şairleri arasına soktu. Valéry 1920 yılında da diğer büyük şiiri Deniz Mezarlığı’nı

neşretti. 1922'den sonraysa önemli şiirler yazmadı. Ancak büyük bir şair ve sanat mütefekkeri olarak şöhretini ömrünün sonuna dek muhafaza etti. Sonraki yıllarında, Collège de France' da profesör olarak görev yaptı. Şiir sanatı üzerine dersler verdi. 20 Temmuz 1945'te Paris'te hayatını kaybetti.

Valéry'nin şöhreti büyük nispette şiirdeki başarılarına dayansa da o sürekli şiirin kendisini çok fazla ilgilendirmediğini, edebiyatın matematik ve fen bilimleri gibi kendi aklının çalışma prensiplerine bir ayna teşkil ettiğini söylemiştir. Eserlerinin çok büyük kısmı şiirle ilgisi olmayan türde eserlerdir. Kaleme aldığı muhtelif türlerde notlar ve denemeler onun düzenli olarak kendini bıraktığı derin düşüncelerin birer meyvesidir. Bu notlar ve denemeler onun edebiyat, filozoflar, dil, ressamlar, dans, mimari ve çeşitli sanatlar üzerine düşüncelerini içermektedir.

Valéry daima en soyut konularla meşgul olmuş bir simadır. Hem düzyazılarına hem de şiirlerine insanın soyut tarafından doğan ve yine oraya seslenen fikirler ve kavramlar şahsiyet vermiştir. Şiirleri doğal imgeler ve semboller bakımından çok zengindir. Şiirlerini hep klasik biçimde, ahenk ve ritim prensiplerine tam bir riayet içinde yazmıştır. Şiir yazılarının tamamında klasik değerleri üstün bir model ve rehber olarak gösterir. www.britannica.com (erişim: 22.05.2022), www.poetryfoundation.org, (erişim: 22.05.2022).

Valéry ömrü boyunca tuttuğu notları Cahiers (Tr. Defterler, 2 Cilt), Charmes (Tr. Büyüler-Tılsımlar), Variétés (Tr. Muhtelif Konular Üzerinde, 5 Cilt) Œuvres (Tr. İşler, 2 Cilt) gibi kitaplarda toplamıştır. Şiirlerini La Jeune Parquie (Tr. Gençlik Parkı), Album de vers anciens (Tr. Eski Şiirler Albümü) ve Le cimetière marin (Tr. Deniz Mezarlığı) gibi kitaplarda toplamıştır. Bunların dışında birçok kitabı, denemesi ve etüdü yayımlanmıştır. Ancak bu eserlerin çok azı Türkçeye tercüme edilmiştir. Şiirlerinin büyük çoğunluğu da Türkçeye tercüme edilmiş değildir. Bunun en büyük sebebi Valéry gibi dil ve şekil konusunda son derece kuralcı ve katı bir şairin tercüme edilmesinin güçlüğü, belki de imkânsızlığıdır. Valéry Türkçede şiir görüşleri bilinen ama çok azı dışında şiirleri bilinmeyen bir şairdir.

Valéry'nin Türkçedeki eserleri şunlardır:

Mösyö Teste, Şiir Sanatı, Eupalinos ve Öteki Söyleşimler, Sabit Fikir-Modern Klasikler, Mimar Üzerine Aykırı Düşünceler, Poe'nun Marginalia'sından Bazı Fragmanlar, Degas Dans Desen, Bugünkü Dünyaya Bakış, Tinsel Kriz.

2. VALERYEN ŞİİRİN ANA ÇİZGİLERİ

Valéry'ye göre şiir değişmez ve tartışılması abes birtakım kurallara tabidir ve asıl şahsiyetini bu kurallar içinde bulur. Bu kurallar kökeni Grek ve Roma edebiyatlarına uzanan, Avrupa'da en yüksek şahsiyetini XVI. – XVII. Yüzyıl Fransız şairlerinde bulan klasik şiirin kurallarıdır. Bu kuralların terk edilmesi şiirde yenilik değildir. Sanatsal sapkınlıktır. Bilinçdışı, rüyalar, serbest çağrışım, ilham, mitoloji, tarih, santimentalizm, tesadüfler ve zihinsel avarelik gibi kavram ve yöntemlerin şiirde yeri yoktur. Şiir çabanın, çalışmanın ve iradenin meyvesidir ve zekâyla ve bilinçle yazılır. Şiirin toplumsal bir vazifesi yoktur. Onun sadece kendisiyle ilgili vazifeleri vardır. Şiirin kendi mükemmeliyetini inşa etmek, en azından bu mükemmeliyeti aramak, dışında bir gayesi olamaz. Şiirin dili konuşma diline benzeyemez. O bir ayetin, pagan bir duanın veya bir büyü'nün metni gibi doğaüstüne ve fizik ötesine ulaşmak isteyen bir dildir. Her günkü hadiselerin menfaatperest ve kirli diliyle şiir yazılmaz. Şiirin her şeyden önce yeni bir dil kurmak zarureti vardır. Dilin müzikal ahenge en elverişli unsurlarını bulmak zarureti vardır. Valéry, ruhların türlü türlü yaratılışlarına göre şiirin ya hiç değeri olmamasını ya da sonsuz değerinde bir şey olmasını onun esaslarından sayar ki ona göre şiire Tanrısal bir mahiyet veren de budur (Valéry, 1939, s.378).

Valéry'ye göre şiirde anlam şiir metninin dilinden ve şekillerinden doğan müzikalite kadar mühim değildir. Şiirin anlamı belirsiz olabilir. Birçok anlamı olabileceği gibi hiçbir anlamı da olmayabilir. Şekil güzelliği ve ahenk şiirde içerikten daha önemlidir. Musikinin her dinleyende farklı bir çağrışım ve duygu meydana getirme potansiyelinde olması gibi şiir de her okuyucunun zihninde farklı bir fenomen uyandırma arzusunda ve becerisinde olmalıdır. Modern şiir ekolleri endüstri toplumunun bir yansımasıdır. Modern şiir saygı uyandırmak ve kalıcı olmak arzusunda değildir. Süratle değersizleşmek ve unutulmak pahasına da olsa bir an önce anlaşılacak arzusundadır. Bunun için de okuyucusunu şaşırtmaya, afallatmaya çalışır. Dikkat çekmek için çeşit çeşit aşırılıklara başvurur. Bir bakıma insanın nefsine hitap eder. Şiirin en büyük vasfı nesre dönüştürülemez oluşudur. Şiiri nesre benzer bir yapıda ve muhtevada yazmak bu sanat için bir değersizleşme ve çürüme alametidir. Modern çağ değerlerin hızla değiştiği, zevklerin gelgeç; beğenilerin kısa ömürlü olduğu, aşırılığın popülerleştiği bir çağdır. Yüzyıllara meydan okuyan şeyler bu çağda kaybolmuştur. Zevk çeşitliliği eski asırlara nazaran fazladır. Ancak bu zevkler sabit değildir. Fabrikalarda

üretilen birtakım mamuller gibi hızla tüketilen ve bir daha hatırlanmamak üzere bir kenara atılan zevklerdir. Oysa şiir olabildiğince unutulmamak ve asırlar sonra da okunmak ve hayranlık uyandırmak için yazılır.

Valéry'ye göre şiir bir bakıma kelimelerle vücuda getirilen bir bestedir. Dil musikisidir. Müstesna seslerden yapılır. Müstesna olmayan sesler, bir konser salonundaki öksürükler gibi büyüü bozar. Şiir işitenlerde ve okuyanlarda hususi bir atmosfer yaratır. Bu atmosfer kelimelerden doğan ancak kelimelerle tasvir ve izah edilemeyecek bir atmosferdir. Kelimelerden yapılmak, işitilebilir ve okunabilir olmak şiirin müşahhas boyutudur. Zamanlar ve okurlar değiştiğinde şiir kendini yeniden türetir. Akıldan önce göze ve kulağa hitap eder. Nesirden hiçbir iz taşımaz. İçindeki kelimelerden biri dahi yer değiştirdiğinde ahengini ve sihrini kaybeder. Müzikal ahengi başlangıcından bitimine kesilmeden devam eder. Barındırdığı dil ve şekil oyunlarına rağmen konuyu anlatışı bir zaafa uğramaz. Saf şiir bir hayal, bir tasavvur, bir plan olarak vardır. Ancak hakikat olarak yoktur. Pratikte yoktur. Erişilmez türde bir kavramdır. Şairin kudretinin sınırlarının ötesinde bir yerdedir. Saf şiir bir bakıma şiirde erişilmez mükemmelliği ifade eder. Poetik bir ütopyadır. Onu bir ütopya derecesinde imkânsız kılan başlıca sebep dilin kifayetsizliği ve her menfaate hizmet etmeye hazır yapısıdır. Kişi sanatta en iyiye ilhamla değil zekâyla ulaşır. Bilinçdışının tesadüfi gelgitleriyle değil düşünerek ve arayarak ulaşır. Sanatta mükemmel belki yoktur. Çünkü "son hali budur" denilerek takdim edilen bir sanat eserinin daha iyi ve daha güzel oldurulamayacağına bir kanıtı yoktur. Mükemmellik kavramı sanatta bir arayışı, bir hasreti hatta bir ütopyayı ifade eder. Ancak ulaşılmış bir hedefi hiçbir zaman ifade etmez. Şair, şiirlerini Tanrı'yla beraber, onun yardımıyla yazar. İlk dizeyi Tanrı verir. Devamını şair getirir. Şaire şiir yazma kabiliyeti Tanrı'dan gelir. Ancak Tanrı kişiye bu kabiliyeti ham bir halde verir. Üzerindeki çamurdan ve değersiz maddelerden arındırılması gereken bir cevher halinde verir. Okumak, çalışmak ve teşebbüs etmek bu cevherin işlenerek parıltısının ortaya çıkmasını sağlar. Tanrı'nın bahşetmediği bir kabiliyeti kişi dünyada kendi çabalarıyla kazanamaz. Şiir ilhama ve tesadüflere değil plana ve sıkı kontrollere tabidir. Zekânın meyvesidir. Zekâdan gelir ve zekânın prensiplerine göre tekâmül eder. Şiirin en güzel tarifi tarif edilemez oluşudur. Bütün tarif teşebbüslerinin eksik ve müphem kalışıdır. Şiirin gelip geçici moda cereyanlar için çarçur edilemeyecek, bütün zamanlara ve şartlara hâkim olan değerleri vardır. Şiirde masalların, mitlerin yeri yoktur. Valéry Avrupalı şairlerce, yazarlarca sıklıkla

başvurulan Yunan mitolojisine ait unsurlara kendi şiirlerinde başvurmaz. Çünkü ona göre mevcut olmayan bir şey güzel değildir. Şiir hem kulak hem de göz için icra edilen gizemli bir oyundur.

Valeryen şiirin temel ilkelerinden biri şiirin nesirleştirilememesidir. Valéry'ye göre şiir nesirden bütünüyle ayrı esaslara tabidir. Hudutları his ve fikir içeriğinin çok ötesine taşar. En azından taşması gerekir. Nesrin asıl davası söylenen yahut söylenmek istenen sözdür. Oysa şiirde içeriğin söyleniş tarzı çoğu zaman içeriğin kendisinden daha önemlidir. Şiir nesirden ve nesir zihniyetinden uzak tutulmalıdır. Valéry şiirin nesir temayülü göstermesini basitleşme olarak görür. Ona göre şiir, şiir olmaya nesir karşıtlığıyla başlar. Mısralar hakkında nesre mahsus ilkelere göre hüküm vermek de yanlıştır. Nesir alet gibi vasıf görür. Amacı bir anlamı iletme, bilgiyi beyan etme, okuyucularını bir hakikate ikna etme, bir hareketi yönlendirmektir. Bu bakımdan nesir yürütmek ve koşmak eylemlerine benzer. Bu eylemlerde de amaç kesin bir noktaya varmaktır. Fakat şiir dansa benzer. Çünkü dansın amacı dansın kendisidir. Şiir de böyledir. Şiir kendisi içindir(Eliot, 2020, s.14).

Valéry'nin şiiri ideolojilerin emrine girmeyi reddeder. Toplumun ve sokağın sözcüsü olmak gibi bir misyon edinmeyi abes bulur. Ona göre sanatın bir işlevi vardır. Ancak bu işlev bir köşe yazısı veya siyasi bir söylev gibi toplum meselelerine sözcülük etmek değildir. Şiirin işlevi, alışıl gelmiş olmayanı, söylenmemiş olanı söyleyerek okuyanlarında bir haz, bedii heyecan uyandırmaktır. Eserini nesir haline getirmemek, onu nesir halinde söylememek şair için varoluşsal bir zarurettir. Nesirleşebilir şiirin bir eser olarak anlamı ve değeri yoktur. İnsan dünyada niçin bulunduğunu evvela kendisine izah etmek durumundadır. Bir tesadüfle dünyaya gelmek ve ondan sonra biyolojik varlığı mümkün olduğunca devam ve rahat ettirmek şeklinde bir izah kolaydır belki ama kof bir izahdır. Valéry'ye göre sanatçı dünyadaki varlığını sanat meşgalesi ve yaratımıyla izah eden insandır. Sanatçı, bir sanatla uğraşarak evvela kendi varoluşuna bir açıklama getirmeye çalışmaktadır.

Valéry, insanda şiirin konusu olamayacak bir yığın kusur görür. İnsana mahsus iç ve dış halleri çok sıkı bir elekten ve sansürden geçirerek şiire dâhil eder. Ona göre kuralları olmayan şiir, müteşair nüfusunun hızla artmasına neden olur. Her söze ve her sayıklamaya şiir diyebilen grupların ortaya çıkmasına yol açar. İyiyi sayıca çok olan kötüler içinde boğulmak yazgısıyla yüz yüze bırakır.

Şiiri popülerleşmek ve nihayet gülünçleşmek istikametine sokar. Bir sanat saygının olmaya kolay olmayarak başlar. Onda muvaffak olanların cüret ve teşebbüs edenlere göre daima küçük bir azınlık olarak kalmasıyla başlar. Valeryen şiir yeryüzünde olup biten büyük savaflara, devrimlere, salgın hastalıklara, ideolojik boğazlaşmalara ilgisiz bir şiirdir. Fildişi kulesinin dışına çıkmayı asla kabul etmez. O kulenin dışına çıktığında alçalacağını hatta yok olacağını düşünür. Kendisini hayatın akışının dışında konumlandırır. Mevkiini tartışmaya kapalı tutar. Paul Valéry şiirin yegâne vazifesini kendi mükemmeliyetini inşa etmek olduğunu düşünür. (Valéry, 2020 s.23-312; (Valéry,1939, s.41, s.57, s.376 – 385; Valéry, 1948, s.7;Valéry, 1945, s.4-5;Tanpınar, 1930, s.36-46; Berk, 1939, s.68-80).

Valéry gençlik çağlarından itibaren şiirle birlikte mimariye, musikiye, resme ve dansa saplantı derecesinde ilgi duymuş bir insandır. O bir şairden önce bir sanat mütefekkiridir. Şiir, musiki, mimari, resim ve dans onun kafasında bir arada ve düşünsel bir etkileşim halinde bulunur. Bunda hem yaratılışının hem de giriş bölümünde de temas edildiği gibi Edgar Allan Poe, Baudelaire ve Mallarmé gibi şairlerin etkisi vardır. O şiiri sadece edebi bir çerçeve içinde hissedip düşünmez. Kafasının içindeki diğer sanatlarla iç içe ve yakın bir akrabalık içinde hissedip düşünür. Ritme ve biçime mecbur oluş bakımından şiiri musikiden, mimariden ve danstan ayrı görmez. Valéry musikinin ve mimarinin doğuşuna benzer surette doğan ve gelişen şiirler yazmak isteyen bir şairdir. Ona göre şair şiir mimarıdır. Şiir bestecisidir. Öyle olduğu için hatta bilmediği bir dilde bile şiir yazabilir. Musikiyle ve mimariyle iç içe geçmiş bir şiirin başlıca niteliği de bir ahenk iptilasından ve iştiyakından çıkıp gelmesidir³. (Valéry, 2020, s.23-312;Valéry,1939, s.41, s.57, s.376 – 385;Valéry, 1948, s.7;Valéry, 1945, s.4-5;Tanpınar,1930, s.36-46; Berk, 1939, s.68-80).

3- Fransız şiirinde tedahül(sanatların iç içe geçmesi) fikri Valéry ile başlamış değildir. Ondan önce Verlaine ve Mallarmé şiiri bir tür dil musikisi olarak izah eden görüşler ortaya koymuş ve bu ilkeye dayanan şiirler yazmışlardır. Parnasçı şairler ise yoğun tabiat ve dış âlem tasvirleri içeren “resim şiirler” yazmışlardır. Parnas şiirinde sadece dış âlem vardır. Türk edebiyatında Parnasçıların biçim ve içerik olarak etkisi altındaki Servet –i Fünun şiirinde de bariz resim temayülü vardır. Bu devirde resimlerin altına şiir yazmak yaygın bir edebi modadır. Ayrıca fotoğrafın ve gazete, dergi gibi fotoğraftan yoğun bir şekilde yararlanan basının yaygınlaşması şiirin görselliğe açılmasında etkili olmuştur. Parnasçıların şiire resmi karıştırması gibi simbolist veya saf şiir idealinde olan şairler de musikiyi şiire karıştırır ve dinleyende ve okuyanda musiki hissi uyandıracak şiirler yazmaya gayret eder. Türk şiirinde Garip akımının temsilcisi olan şairler sanatta tedahüle karşı çıkar. Resme veya musikiye öykünür tarzda şiirler vücuda getirilmesini doğru bulmaz. Onlara göre her sanat kendisi olarak kalmalı, kendisi olarak icra olunmalıdır.

3. VALERYEN ŞİİRDE DİL, ŞEKİL VE ANLAM

Valeryen şiir dilde, şekilde ve şiir içeriğinin takdiminde klasik değerlere sadakatten yanadır. Bu sadakat dile ve şekle şiir içinde musiki ve mimari nizamı vermek, şiirin konusunu insana mahsus karmaşık ve soyut meselelerden seçmek demektir. Valéry şiir dilinin özel ve yer yer soyut bir dil olduğuna inanır ve şiir için konuşma dilinden kesinlikle ayrı bir dil arar. Şekil bahsinde nazım kurallarının çok sıkı bir şekilde muhafaza ve tatbik edilmesi gerektiğini düşünür ve şiirin birden çok anlamlı, anlaşılmaz hatta anlamsız olabileceğine inanır.

Valéry'ye göre dilin bir cebir tarafı bir de müzik tarafı vardır. Şiiri ilgilediren dilin müzik tarafıdır. Nesir ise daha çok cebir tarafıyla ilgilidir. Nesir dilin daha çok pratik kullanımını şamildir. Şiir ise mücerret kullanımını. Şiirin dili günlük dilden çok ayrı bir dildir. Günlük dil kirliliği bir dildir. Bütün işlere hizmet etmeye hazırdır. İnsanın basit ihtiyaçlarının emrindedir. Dilin asıl zenginliği ve güzelliği günlük hayatta unutulmuş vaziyettedir. Şiirin kendine mahsus bir ses, anlam, mantık, içerik ve sözdizimi evreni vardır. Bu evren ancak şiir için hususi bir dil yaratmakla kurulabilir ve tahkim edilebilir. Günlük dille, sokak diliyle, birtakım mesleklere ve zanaatlara mahsus dille şiir yazılmaz. Günlük dil hemen sonuç almak isteyen dildir. Oysa şiir dili her zaman belirsizliğe ve maddenin dışına meyleder. Şiirin yüzyıllar boyunca büyü için kullanıldığı unutulmamalıdır. Büyü ise güçsüz kelimelerle yapılmaz. Bütün gücünü ve etkisini kelimelerden alır. Kelimelerin gücü ise entelektüel içeriklerinden olduğu kadar ses renklerinden gelir. Anlam bakımından sıradan ve zayıf olan bir kelime ortaya koyduğu sesle bir büyüün parçası ve vasıtası olabilir. Şiirin metafizik bir kabiliyet kazanmasında en başta gelen vasıta dildir. Ondaki ahenk unsurlarının keşfi, pekiştirilmesi ve takdimidir. Dilin olağanın hilafına kullanılışıdır. Dil sokakta kuru bir iletişim nesnesi olarak hayat sürer. Orada zenginliği bütünüyle değilse bile büyük nispette unutulmuştur. Çünkü sokak dilden zenginlik ve derinlik talep etmez. Kolaylık ve çabukluk talep eder. Sokağa ve günlük hayata maddenin dar ve bilindik sınırları hâkimdir. Orada her şey ölçülebilir. Ölçülebilir değilse bile ölçülebilir olmak istikametindedir. Oysa şiir maddenin dışına taşıkça kendisi olur. Madde ötesinin afakî ve itibari yasalarınca kuşatıldıkça mükemmeli çağırır. Şiir şuurla yazılan ancak şuurla anlaşılabilir olmak istemeyen bir sanattır. Tarih ve şehir içinde var olan bir dille yazılan ancak bu dilden zamanın ve şehrin haricine seslenen bir musiki yapmak isteyen sanattır. Bir sırrı olmayan yahut sırrını kolaylıkla teslim eden sanatın bir cazibesi yoktur.

Şiir ifade edilmesi güç şeyler peşinde koşar. Sıradan kelimelere dahi beklenmedik bir albeni ve sihir bahşeden bir söyleyiş hayal eder. Söyleyişi fikre feda etmez. İkisi arasında mümkün olan en mükemmele ulaşma arzusunun rehberlik ettiği bir eşgüdüm arar. Ancak birinden birini muhakkak tercih etmek zorunda kalırsa söyleyişi yani şekil ve dil güzelliğini tercih eder. Fikrin gölgede kalmasına rıza gösterir. Zor fikirleri zor tesis edilebilir bir şekil kusursuzluğu ve zor bulunur bir dil ile dile getirir.

Şiir dilin kendi mükemmeliyetine en çok yaklaşabildiği durumdur. Dilin ömrünün çoğu mütemadiyen kirletildiği ve sıradanlaştırıldığı muhitlerde geçer. Kalabalıkların şeyleri basitleştirme ve basitlik etrafında toplanma alışkanlığı çok eski ve güçlü bir alışkanlıktır. Bir kalabalığı diğer kalabalıklardan daha büyük yapan şey o kalabalığın daha vasat zevkler üzerinde uzlaşa sağlamış olmasıdır. Basit olmayan şeylerden kaçmayı kafaiçi istikrarını muhafaza etmenin ilk şartı olarak görenler halkın sayıca en kalabalık kesimini teşkil eder. Alışılagedik hayatın maruz kalınan riskleri asgaride tutarak devamı, bilindik basitliklere sımsıkı sarılmakla mümkün görülür. Hemencecik anlaşılan, anlaşılma için azıcık da olsa gayret talep edenden daima üstün tutulur. Değersiz madde doğada mücevher olabilir taşlardan her daim daha çok bulunur. Şeylerin ekseriyeti oldukları gibi bırakıldıklarında değersizleşme ve çürüme eğilimine girer yahut var olan değersizliğini devam ettirir. Altının çamurla iç içe bulunması onun bir kurtarıcıya muhtaç olması sonucunu doğurur. Şair zekâsıyla ve Tanrı vergisi kabiliyetiyle dili etrafındaki çamurdan kurtaran ve yükselten kişidir. Valéry'ye göre şiir dil içinde bir dildir. Bir ahenk meselesi olmak bakımından şiir dans, müzik ve mimariye benzer. O şiiri hazır bir kalıptaki fazlalıkların yontulması ve bu yontma işinin kişideki ahenk arayışına cevap veren bir sonuca ulaşması olarak görür. Şiirin işlevi başkalarında şiirsel bir hâl yaratmaktır. Şiir, kelimeleri nadiren olduğu gibi muhafaza eden, dilde büyü etkisi yaratacak sesleri aramakla mükellef bir sanattır. Kelimelerin sesi şiirde anlamıyla sürekli bir işbirliği içinde olmalıdır. Şair şiir mimarıdır. Şair hatta bilmediği bir dilde bile şiir yazabilir. Doğru sesi bulmamış bir fikrin yahut hissin şiirde değeri yoktur.

Valéry şiirde şekle büyük ehemmiyet veren bir şairdir. Bazı sözleri onun şekli şiirin en önemli değeri olarak gördüğü izlenimi uyandırmaktadır. Valéry'ye göre şekle ait vezin ve kafiye gibi kurallar şiir için çok değerlidir. Çünkü bunlar zekâyı daha iyi çalışmaya, daha yaratıcı olmaya sevk ederler. Kurallar ve kuralların doğurduğu güçlükler kişinin sanat kudretini pekiştirir. Onu daha iyisi

için odaklanmaya zorlar. Kuralsızlık, kolaylıktır ama kolaylık akli uyuşturur. Kişinin yaratıcılık melekesini köreltir. Kurallar zihne üşüşen değersiz şeylerin ayıklanmasına ve ortaya daha rafine daha yüksek bir sanatın çıkmasına yardım eder. Şekle ait kurallar saf şiir için bir zarurettir. Şair hayatın birdenbire uyandırdığı duyguları dil vasıtasıyla yeniden üreten kişidir. En iyi şairlerse bu yeniden üretim işine mucizevi bir renk ve netice verebilenlerdir. Şekil şiiri asla monotonlaştırılmaz. Tersine onu her zaman ve her yerde sarf edilen sözlerin monotonluğundan kurtarır. Şekil ve ahenk insanda dilin beylik kullanımlarının asla meydana getiremeyeceği haller ve düşünceler yaratır. Şiir gücünü buradan alır. Gize Piramitleri, Santa Maria del Fiore Katedrali veya Sultanahmet Camii diğer yapılardan üstün oluşlarını işlevlerine değil şekil mükemmelliklerine borçludurlar. Valery'ye göre şiirin asıl mevzuu şeklidir.

Valéry, Türkçeye Şiir Sanatı adıyla çevrilen ve şiir hakkındaki denemelerinin önemli bir kısmını ihtiva eden kitabındaki iki ayrı yazıda Gençlik Parkı⁴ ve Deniz Mezarlığı⁵ şiirlerini yazış süreci hakkında bilgiler verir. Bu yazılar Valeryen şiirin temel prensiplerini ortaya koyan, Valéry'nin şiir tekniğinin musiki ve mimari sanatlarıyla ilişkisine ve şiirin maddede ve ruhta en mükemmele nasıl eriştirilebileceğine dair görüşlerin ifade ettiği yazılardır.

Valéry'ye göre şairin şiir yazmaktaki asıl maksadı güzel şekiller meydana getirmektir. Hem Deniz Mezarlığı hem de Gençlik Parkı anlamın şekle tabi kılındığı şiirlerdir. Şair bu şiirlerinde öncelikle mimari özelliklere karar vermiş, içeriği bu mimariyi bozmayacak hatta o mimariden doğacak surette şiirlere yerleştirmiştir. Bir bakıma ruh maddeye tabi olmuş, ondan doğmuştur. Valéry'ye göre bir şiiri yazma sürecinde şairin asıl boğuştuğu problem söylenmesi zor şeyleri söylemek, sözdizimini, kelimelerin uyumunu ve fikirleri geleneksel şekillerin dışına çıkmadan eşzamanlı yönetmektir. Bu en saf şiirin problemidir.

4- Gençlik Parkı Valéry'nin en uzun şiiridir. Toplam beş yüz dizeden oluşur. Bu şiir biçimsel güzelliği, zorluğu ve esrarengiz yapısı bakımından Valéry'nin şiir anlayışını en açık ve en somut biçimde temsil eden şiirdir. İlk kez 1917 yılında yayımlanmıştır. Kaderi temsil eden üç kardeşin en küçüğü olan Clotho'nun bir şafak vakti sahilten denizi seyrederek daldığı derin düşünceleri anlatır. Clotho bu şiirde huzurlu ancak tekdüze bir hayatı olan bir ölümsüz olarak kalmakla acıyı ve neşeyi bir arada barındıran bir hayat süren bir ölümlüye dönüşmek arasında tereddüt etmektedir.

5- Valéry'nin simge şiirlerinden olan Deniz Mezarlığı ilk kez 1920 yılında yayımlanmıştır. Yirmi dört strophe'den teşekkül eden ve şairin *Charmes; ou Poèmes* kitabında yer alan bu şiir ölüm hakkında derin düşünceler içeren, bir tür meditasyon metnidir. Şair bu şiirde bir öğle vakti doğduğu şehir olan Sète'deki bir mezarlıktan denizi seyrederek. Ölümün önlenemezliğini idrak ve kabul eder. Zaman, hayat ve sonsuzluk üzerine düşünür. Şiir, denizin hareketlerini taklit eden bir müzikal form ve dil üzerine kurulmuştur.

Bu problemin zorluğu şairi şiirler üzerinde çok uğraşmaya ve az şiir yazmaya mecbur edebilir ama sanatın hedefi çok üretmek değildir, mükemmelliktir. Raf-ları doldurmak değildir. “Güzellik putuna” ve “edebi ebediyete” yaraşır eserler ortaya koymaktır. Mükemmellik kaygısı olanların gözünde bir eser asla bitmiş değildir. Sadece terk edilmiştir. Şiir yazmak bir arayıştır, sürekli bir deneyip yanılmadır, kişinin halk için değil kendisi için yaptığı bir manevradır.

Nesir daima pratik kâinata ve onun hedeflerine atıfta bulunur. Hedefe varınca kelimeler tükenir. Nesirde belirsizlik yoktur. Varılacak yere en kısa yoldan varması beklenir. Ancak şiirin kâinatı bundan çok farklıdır. O kâinat müzikal düşüncedir, şarkı hissidir. Şiir, Voltaire’ in dediği gibi imgeler, figür-ler, uyumlar, uyumsuzluklar gibi güzel ayrıntılar haricinde bir şey barındırmaz. Şiirin esas hedefi hiçbir şekilde bir düşünceyi ifade etmek değildir. Esas hedefi sesleri, yükselişleri, ölçüleri ve süsleri kullanarak hususi bir gerilimi veya yüce-liği korumak ve bütünüyle uyumdan oluşan bir dünyayı veya bir varlık halini içimizde doğurmaktır.

Valéry’ ye göre yapıya dair düşünceler fikirlerin en şairane olanıdır. Fikir-ler ve felsefe şiirsel bir eserde yapının oynadığı rolü oynayamaz. Şiirsel metnin gerçek bir anlamı yoktur. Yazarın metni üzerindeki hâkimiyeti geçicidir. Yayım-landıktan sonra metin, herkesin kendi istediği şekilde kendi yeteneklerine göre kullandığı bir alete dönüşür. Bütünüyle anlaşılmuş bir metnin ömrü tamamlan-mıştır. Nesir anlaşılmak için yazılır ve anlaşıldıktan sonra devam etmez. Ondan geriye kalan sadece anlaşılmak neticesidir. Bu netice elde edildikten sonra met-nin hareket tarzının bir değeri kalmaz. Ancak şiir anlaşılmak gayesine hizmet etmez. Anlaşılmayarak veya eksik anlaşılarak da her defasında küllerinden yeniden doğar. Şiir Tanrı gibi sırrına tam erilemeyecek bir şeydir. En değersiz edebiyat çeşidi en az gayret isteyendir. En iyi eser de sırrını en iyi saklayandır. Şiir okurlarının zihinsel durumu felsefe okurlarının, gazete yazısı okurlarının zihinsel durumuyla aynı değildir. Kolay anlaşılmak çabuk vazgeçilmektir. Bir iç âlemin kusurlu veya püskürtülür gibi karanlıkta hiçbir şey kalmamacasına ortalığa dökülmesi masalın sona ermesi demektir.

Valeryen şiirde anlam öznel bir karakter taşır. Sürrealist denilen şairlerin sıkça itham edildiği delilik, absürtlük, gevezelik sıfatlarına çok ama çok uzak bir yerdedir onun ideal şiiri. Anlamsızlık çağrısında bulunmaz. Anlamsızlığı övmeye kalkmaz. Ancak sezilebilirliği anlaşılabilirliğe tercih eder. Emin olun-

mayı değil şüphe edilmeyi cazip bulur. Ona göre şiirin anlamı kişiden kişiye farklılık gösterebilir. Yorumu açıktır. Matematiksel bir kesinlik arz etmez. Okuyanların bir şiirden anladığı, şairin murat ettiği anlamla örtüşmek zorunda değildir. Anlam şiirin gayesi değildir. Şiirin tek anlamı da yoktur (Valéry, 2020, s.23-312), (Valéry,1939, s.41, s.57), (Valéry, 1948, s.7), (Valéry, 1939, s.376 – 385), (Valéry, 1945, s.4-5), (Tanpınar, 1930, s.36-46), (Berk, 1939, s.68-80).

4.ŞİİRDE MODERNİN ELEŞTİRİSİ

Valéry’ nin şiir anlayışı kabaca bir klasik – modern mukayesesinden doğar. Valéry sanat hayatı boyunca modern sanat akımlarını klasik eserlerle mukayese etmiş ve klasiğin daha derin, daha kalıcı ve daha soylu olduğuna inanmıştır. Valéry moderni “moda” kelimesiyle aşağı yukarı aynı anlamda düşünür ve devrin edebiyat hareketlerini klasikle bu düşünüş içinde mukayese eder.

Valéry’ ye göre modern sanat cereyanları zihne veya insanın manevi cephesine değil beş duyusuna hitap etmeyi hedefler. Muhatabının dikkatini bir an önce çekmek ve onu şaşırtmak, afallatmak ister. Bu amaca ulaşmak için pek çok yönetime başvurur: yoğunluklar, karşıtlıklar, bilmeceler, şaşırtmacalar, aklın dışına çıkmalar... Bu yöntemlerde de çok zaman ustalık sergiler ve alıcılarını cezbetmeyi başarır. Ancak bu başarı genellikle gelgeç bir başarı olur ve modern eserler kısa süre sonra gözden düşer ve unutulur. Esasen modernin kalıcı olmak gibi bir arzusu da yoktur. Böyle bir arzusu varsa bile bu arzu acilen dikkat çekmek arzusuna nazaran çok cılız bir arzudur. Modern sanatçı bir eser ortaya koyarken yüzyıllar sonra da beğenilmeyi pek düşünmez. Sonraki kuşakların hakkında ne düşüneceğine önem vermez. Valéry’ ye göre sanatta ve onun alıcısında geniş bir gevşeme hali vardır. Eserler arasındaki hiyerarşi düşüncesi zayıflamıştır. Nesnel ölçütler değersizleşmiştir. Üstünde uzlaşmış tüm güçlükler ortadan kaldırılmıştır. Modern demek sanatın her beş yılda bir sarsılması demektir. Sanat kusursuzluk düşüncesinden ve istisnailik idealinden kopmuştur. (Valéry, 2021,s.75) Bu hal Valéry’ ye göre sanat için bir zehirlenme durumudur.

Valéry’ ye göre modern edebiyat için en önemli şey yoğunluk, aşırılık, sürat ve algı merkezlerinin doğrudan etkilenmesidir. Sanat bir boş zaman meşgalesi ve enerji fazlasının atılması yöntemine dönüşmüştür. Fransız klasiizmi mükemmele en yakın sanattır. Çünkü bu devrin sanatçıları akıl, gelenek ve kuralları rehber edinmişlerdir. Sanatta itibari kurallar, gelenek ve çalışmayla mükemmele ulaşılır. Ancak modern sanat çabuk unutulmak pahasına da olsa

çabuk fark edilmek, alıcısını şaşırtmak ve ardı arkası gelmeyen yenilikler yaratmak peşindedir. Hemen fark edilen ancak çabuk unutulmuş bir şey mükemmel değildir (Valéry, 1939, 376 – 385) Antik Yunan, Latin ve Rönesans'tan itibaren temayüz etmeye başlayan Fransız klasik edebiyatı bilinçdışına mahsus gelgitlerin değil bilincin ve aklın bir zaferidir. Klasik edebiyat insanoğlunun edebiyatta bulabildiği en ölümsüz formları barındıran edebiyattır. XVI, XVII ve XVIII. yüzyıllardan alınmış ustaca işlenmiş öyle şekiller vardır ki bunların zarıflığı belki de hiç eskimez (Valéry, 1939,s.376 – 385).

Modern edebiyat Rönesans sonrasında ortaya çıkan fikir enflasyonunun ve endüstri toplumunun bir yansımasıdır. Hayranlık uyandırmak ve kalıcı olmak için yaratılmaz. Tüketilebilir olmak için “üretilir”. Koşturmaya içindeki kalabalık şehirlerin ruhunu taşır. Aktüaliteden ve modadan ilham alır. Batı'nın son üç yüz yılı bir devrimler tarihidir. Birtakım iktidarları, rejimleri devirmek veya devirme fantezileri içinde yaşamak burada bir modernlik, ilerici ölçütü durumuna gelmiştir. Sanatlar da bu devrim çılgınlığından nasibini almış gözükmektedir. İdeolojilerin, psikolojinin ve psikanalizin edebiyata girmesi edebiyatın yapısı, konusu ve seslendiği kitleyle ilgili görüşleri radikal bir biçimde değiştirmiştir. Edebiyatın hayatla ve hakikatlerle teması yoğunlaşmıştır. Modern edebiyatta insan klasiğe göre daha sahil ve daha kaotiktir. Yeni edebiyat, yeni toplum ve yeni dünya ideallerinin sözcüsü olmak iddiasındadır. Modern edebiyat eserlerinde yazarla insan arasındaki mesafe asgariye inmiştir. Konu ve şahıs çeşitliliği had safhadadır. İnsanın edebiyattaki temsili derinlik ve genişlik kazanmıştır. Edebiyat, değişen sokaklar, değişen insanlar ve değişen düşüncelerle karşılaşmış ve bütün bu değişmelere adapte olmak zarureti duymuştur. Konusunu halktan alan, halka ulaşmak isteyen ve klasik şairlerin asırlarca ayrılmadığı kuralları şiirin teşekkülüne engel görerek yıkmak isteyen anlayışlar ortaya çıkmıştır.

Modern edebiyatı klasikten ayıran başlıca fark muhtevasının ve biçiminin sürekli değişebilir oluşudur. Antik Yunan ve Latin'den sanayi toplumunun teşekkülüne dek edebiyatın iç ve dış bünyesi hemen hiç değişmemiştir. Endüstrileşme, güçlenen kapitalizm ve sürat kazanan hayat ortaya yepyeni bir insan realitesi çıkarmıştır. Klasik edebiyat insana belirli bir mesafeden bakar. Bu edebiyatta insanın ham ve kirli hallerinin olduğu gibi resmedilişi yoktur. Klasik edebiyatın insan popülasyonunda krallar, soylular ve aristokratlar halktan gelen insanlara göre çok daha geniş bir yer işgal eder. Yeni insanın hayatı çok yeni ve çok dinamik şartlara tabidir. Bu insanın yazgısı Antik Atina'da veya XVII.

Yüzyıl Paris’inde yaşayan bir insanın yazgısına göre çok başka bir öreste dövül-mektedir. Kavgası, kederi, sevinci eski insaninkine görüntü olarak benzemekte-dir belki ama öz olarak hiç benzememektedir. Yeni bir dünya yeni bir edebiyat talep eder. Ancak Valéry edebiyatın zamanı aşan bir içeriği olduğu inancındadır. Şiir sanatının yüksek bir azınlık sanatı olarak kalmasından yanadır. Çoğunluk sanatı olma ve realiteye açılma arzusu ona göre şiirin süflileşmesi ve kirlenmesi sonucunu doğurur.

Modern sanatın beklemeye tahammülü yoktur. Kendini aceleyle duyur-mak ister ve alıcısından acilen bir yanıt bekler. Hızlı üretilip kolay tüketildiği için de çabuk demode olur. Geleceğe intikal etmek, yüzyıllar sonra da teveccüh ve hayranlık görmek ülküsünde değildir. Bu ülküde olsa bile hemen anlaşılmaya ve hemen iltifat görmeye kalıcı olmaktan daha teşnedir. Bugünün insanına albe-nili ve hayret uyandırıcı gözüken bir modern eser bir gün sonrasının insanına tozlu bir ayna kadar manasız ve uzak durulması gözükebilir. Bu keyfiyet modern sanat akımlarının sık sık gözden düşmesine ve her on yılda yeni bir akımın, yeni bir şiir modasının peyda olmasına sebep olur. Modernin sert esip çabuk dinen bin bir çeşit rüzgârı içinde eskilerin vücuda getirdiği eserleri kültürel bir aforozdan geçirerek dışlamak ve o eserlerin tüm zamanlara hitap eder güzellik tarzlarına külliyen düşman kesilmek Valéry’ ye göre yenileşme değildir. Çürü-medir, dejenerasyondur.

Valéry şiirin bütün devirleri kapsayan bir mahiyeti ve kuralları olduğunu düşünür. Ona göre şiirin içeriğinin ve yapısının on yılda bir değişen moda cere-yanlarına göre yeniden belirlenmesi sapkınlıktır. Modern dünya birbirini kova-lar bir eda içinde türeyip kaybolan felsefelere ve ideolojilere sahne olmaktadır. Sokakta, matbuatta ve üniversitede bir yığın fikir kaynaşmaktadır. Konuşmak özgürlüğünün genişliği ve mecra bolluğu en tertiplisinden en tuhafına her türlü fikrin kendini duyurabildiği bir ortam yaratmıştır. Bu ortam düşünce çeşitliliği adına memnun olunması bir ortamdır belki ama hayatla ve realiteyle yakın temas halinde olmak isteğindeki sanatların telakkisinde ve icrasında anarşi manzarası veren tutarsızlıklara sebebiyet vermektedir. Şiirin bu anarşiden korunması gere-kir. Ona yüklenen mana sürekli değişmemelidir. Şiir nevezuhur bir icat değildir. İnsanlığın en uzak geçmişinden beri vardır. En güzel örneklerini Eski Yunan, Latin ve klasik Fransız edebiyatında vermiştir. Klasik kurallar binlerce yılın tec-rübelerinden ve birikiminden süzülerek nihai şeklini bulmuş kurallardır. Tesadü-fün veya histerinin neticesi değildirler. Akıldan, şuurdan ve geleneğin öğretici-

liğinden doğarlar. Şiirin kendine mahsus bir dili vardır. Olduğu gibi korunması gereken şekil kuralları vardır. Deruni bir ahenk arayışı vardır. Şiir bir akıl ve bilinç sanatıdır. İçgüdülerle ve çılgınlıkla yazıldığı zaman ulviyetini ve sihrini kaybeder. Modern zamanların fikir keşmekeşinin şiire aksettirilmesi, bu sanatın kendine mahsus kutsiyetini zedeler. Onu her türlü deliliğin ve bayağılığın seslendirilebileceği bir mecraaya dönüştürür. Valeryen şiir, çok katı ve kesin bir şekilde yüksek zümre şiiridir. Şiiri topluma hatta şairinin kendisine karşı bir mesuliyeti olmayan müstakil bir ada olarak görür (Valéry, 2020, s.23-312; Valéry, 1939, s.41; Valéry, 1939, s.57, s. 376 – 385; Valéry, 1948, s.7; Valéry, 1945, s.4-5; Tanpınar, 1930, s.36-46; Berk, 1939, s.68-80).

5. VALERYEN ŞİİRİN TANPINAR’IN ŞİİR ANLAYIŞINA ETKİSİ

Valéry’ nin Türk şiiri üzerinde çok geniş ve derin bir etkisi olduğunu söylemek mümkün değildir. Kendisi Fransız şiirinde belirli bir ekolün başlatıcısı olarak görülemeyeceği gibi Türk şiirinde de bir devre veya bir topluluğa doğrudan etki etmiş değildir. Onun Türk şiiri üzerindeki etkisi en açık şekilde Ahmet Hamdi Tanpınar ve sınırlı da olsa Ahmet Muhip Dıranas ve Necip Fazıl Kısakürek gibi şairlerde görülür. Ahmet Muhip Dıranas’ın “Olvido”, Necip Fazıl Kısakürek’in “Çile”, “Aynalar Yolumu Kesti”, “Ukde” gibi şiirlerinde Valeryen şiirin biçimsel ve poetik etkileri görülmektedir. Ancak bu şairlerde Valeryen tavır sınırlıdır. Valéry’ nin Türk şiirinde en derin biçimde etkilediği şair Ahmet Hamdi Tanpınar’dır. Tanpınar’ın şiirin tekniği ve felsefesi üzerindeki görüşleri Valéryen şiir tarzıyla büyük yakınlık göstermektedir.

Herhangi bir şairin sanat şahsiyeti tespit edilebilir veya edilemez birtakım dış etkilerle şairin iç âleminin bir terkibidir. Bir şairin sanatı üzerindeki dış etkiler şiirlerinin dil ve şekil özellikleriyle içerikleri veya şairin yazdığı sanat yazıları tetkik edilerek anlaşılır. Tanpınar üzerindeki Valéry etkisinin her iki şekilde de tespit edilmesi mümkündür. Tanpınar’ın 1930’ların başından itibaren yazdığı şiirlerde koyu bir şekil iptilası ve mükemmeliyet arzusu vardır. Mükemmeliyet arzusu Tanpınar’ın makalelerinde ve derslerinde sık sık atıfta bulunduğu üç şairin, Haşim’in, Yahya Kemal’in ve Valéry’ nin ortak özelliğidir. Ancak şiirini tarihe ve aktüaliteye kapatmış olmasıyla Tanpınar, Yahya Kemal’den uzaklaşır. Valeryen şiire ve Ahmet Haşim’e daha yakın bir şiir zevki sergiler. Tanpınar şiiri Valéry gibi ferdi ve *abstrait* bir sanat olarak görür. Yazdığı şiirlerde anlamı anlaşılmaz veya belirsiz bırakır. Şiiri sokağa, realiteye ve toplumsal olaylara

kapatır. Şiirin nesirden çok ayrı bir dili ve varoluş yöntemi olduğunu düşünür. Onda şiir nesirden çok ayrı olan estetiğini dil içinde ayrı bir dil kurulmasından alır. Bunlar Valeryen şiirin temel ilkeleridir. Ancak Tanpınar'ın şiirlerinde rüya ve zaman unsurlarına sıklıkla yer vermesinde Valéry'nin, Haşim'in veya Yahya Kemal'in bir etkisi olduğu söylenemez. Bu kavramlar, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türk aydın sınıfında geniş bir merak ve alaka uyandıran Freud'un psikanaliz üzerindeki çalışmalarının, Tanpınar'ın rüyalara büyük mana veren Jung, Bachelard gibi psikoloji âlimlerini dikkatle okumuş olmasının ve Bergson'un felsefi görüşlerinin meyvesidir. Ayrıca İbrahim Şahin'in de değindiği gibi Fransız şiirinin XIX. Yüzyıldaki büyük isimlerinde poetik tabiat, bir rüya atmosferi inşa etmek esaslıdır(Şahin, 2020, 172) ve Tanpınar ömrü boyunca bu isimleri büyük bir tutkuyla okuyup incelemiş bir edip ve mütefekkindir.

Tanpınar'ın edebiyat anlayışı üzerinde etkisi olan şair ve yazarlarla ilgili pek çoğu son senelerde yayımlanmış bir hayli çalışma vardır. Fakat bu hususta başvurulması gereken ilk kaynak Tanpınar'ın kendi makaleleri, notları ve günlükleridir. Tanpınar, kendi sanatı üzerinde etkisi olan edipler hakkında makalelerinde dolaylı olarak; günlüklerinde ise doğrudan bilgi vermektedir. Günlüklerinde Tanpınar bu konuda şunları yazmaktadır:

Bende asıl büyük tesir Fransız şiirinden ve bu tesirin Baudelaire-Mallarmé-Valéry kolundan gelir. Fakat bu çizgi de tam değildir. Gérard de Nerval diye çok mühim bir Fransız şairini, Hoffmann ve Edgar Allan Poe'yu, Faust' uyla Goethe'yi, Dede Efendi'yi, Mozart ve Beethoven'i, Bach'ı, sevdiğim Fransız, İtalyan ressamlarının, bazı modernlerin payını da ayırmak lazımdır. Nihayet bütün bunlara en sevdiğim romancı olan Marcel Proust'u da ilave gerekir(Enginün – Kerman, 2013, s.27).

Günlüklerinin başka bir sayfasında da “Galiba benim asıl şairlerim Baudelaire, Mallarmé, Nerval ve Valéry” demektedir. Ancak Valéry'nin Tanpınar'ın şiiri ve düşünceleri üzerindeki etkisi bu isimlere nazaran daha barizdir. Kendisi de şiirde asıl üstadının Valéry olduğunu birçok vesileyle ifade etmiştir.

Tanpınar, Valéry'yle ilk kez 1926 sıralarında Konya'da öğretmenken eline geçen Variétés I eseri vasıtasıyla tanışmış, bu tanışıştan sonra da şiir görüşlerinde köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Valéry'yi okuduktan sonra Tanpınar, biçim ve lisan nizamını musikiden alan, mükemmeliyetçi, koyu ferdiyetçi ve karmaşık bir iç âlem şiirine yönelmiştir. Şiirinin istinat ettiği estetik kanunları

değişmiştir. Valéry’ nin kendi zihinsel macerasını anlattığı Mösyö Teste romanındaki Teste karakteri gibi “asıl hayat zihin içinde süregitmekte olan hayattır” inancında olan, dış âlemle arasına zihin içindeki bu hayatı bulanıklaştırmayacak bir mesafe koyan, “kendilikler yurduna” eğilen, “kendi üstüne kapanan”, gösterilenden tamamen kopuk, gösterenlerin akıp gittiği bir saf şiir anlayışına yönelmiştir. İlk şiirlerindeki kısmi santimentalizm ve hassasiyet yerini objektiviteye bırakmıştır.

Tanpınar, 1930 yılında yakın arkadaşı Ahmet Kutsi Tecer’in Ankara’da yayımladığı *Görüş* dergisinde Valéry hakkında hacimli bir makale yazmıştır. Bu makalede Valéry’ den aktardığı görüşleri bir sanat felsefesi olarak kendi de benimsemiş ve şiir hakkında kaleme aldığı makalelerde sık sık tekrarlamıştır. Valéry, Tanpınar’ın zihninde daimi surette canlı tuttuğu şairlerden biridir. Tanpınar da Valéry gibi şiir üzerine epey yazı kaleme almış bir şairdir. Belki ürettiğinden daha çok edebiyat üzerine düşünmüş bir entelektüel portredir. O, Türk edebiyatını mahalli ve milli sınırları içine hapsederek değerlendirmekten itinayla kaçınır. Avrupa’daki edebiyat hareketleriyle mukayeseli bir biçimde etüt ve izah etmeye büyük bir dikkat gösterir. Edebiyat tarihinin büyük simaları onun kafasında daimi bir cevelan ve konuşuş halindedir. Tanpınar’ın edebiyat görüşleri de bu simalardan edebiyat tarihine kalan fikirlerin ve eserlerin çok yönlü ve derin bir şekilde tahlil edilmişinden ve düşünülmüşünden doğar. Onun muhtelif türlerdeki yazılarına ve eserlerine evrensel hüviyetini veren cevher işte bu sanat ve fikir şuurudur. Mahalli sınırlar içinde kalarak sanatta ve fikirde gelişme kaydedilemeyeceğini Tanpınar gençliğinin ilk devrelerinde fark etmiş, o devrelerden ömrünün sonuna dek dünya edebiyatını ve fikriyatını yakından tanımak için çok titiz bir mesai ortaya koymuştur.

Tanpınar, kendisinin de ifade ettiği gibi şiirde Ahmet Haşim ve Paul Valéry ekollerine mensuptur. Bu isimler gibi şiiri ulvi ve insan zihninin ve ruhunun en karmaşık tecellilerinin hususi bir dille ifade edildiği bir sanat olarak görür, toplumdaki tecrit eder, nesirden kesin surette ayırır. Şiiri toplumsal meselelerin ifade edilebileceği bir sanat olarak görmez. Bunu nesre bırakır. Şiirin nesir gibi rahat bir dili açık anlatımı olamayacağını düşünür. Şiirin kendi mükemmeliyetini inşa etme dışında bir vazifesi olmadığına inanır. Tanpınar’ın şiiri müphem, soyut ve ferdiyetçi bir şiirdir. İnsanın boş ve sessiz bir odada uzun zaman kalsa bile kendisine izah etmekte zorluk çekebileceği hissiyatın, düşüncelerin, vehimlerin, hayali andırır şeylerin, belirmesiyle kaybolması bir olan iç resimle-

rin semboller ve alegorilerden örülme perdelerin arkasından takdim edildiği bir şiiirdir. Bu nitelikler Tanpınar'ın şiirine Valeryen hüviyetini veren niteliklerdir.

Tanpınar'a göre şiir herhangi bir toplumsal, felsefi veya siyasal mefkûrenin aygıtı değildir. Toplumsal fonksiyonu olan tür nesirdir. Şiire saf şiire ulaşmak dışında bir dava yükleyenler asil olduğu kadar batıl, yanlış ve sakat bir arzu içindedir. Şiirin hacmi fikir için yeterli değildir. Şiir nesirden çok başka bir nizama, dil ve şekil özelliklerine tabidir. Dilden tarifsiz bir musiki yaratmak dileğindedir. Şiir kendisi dışında hiçbir fikri izaha müsait değildir. Buna nesirden çok ayrı olan yapısı elvermez. Düşündürmek, birtakım düşünceleri değiştirmek gibi bir davası yoktur. Ona bu işlevleri yüklemek şiiri kendisi olmaktan çıkmak felaketine sürükler. Başarılı bir şiir birbirinden ayrılmaz unsurların mükemmel surette bir araya geldiği bir terkiptir. Şeklen mükemmel olmayan bir mimari eser hangi yüksek fikirden doğmuş olursa olsun muvaffak olmuş sayılamaz. Şiir de öyledir. Dil nesirde ve konuşmada sadece bir mana taşıyıcısı olarak vardır. Oysa kelimeler şiire sadece sözlükteki anlamlarıyla girmezler. Bir ruh halini takdim etmek üzere bir ahenk tesis etmek üzere girerler. Şiirde küçük insani zaafların, büyük ülkülerin yeri yoktur. Şiir konuşma ve nesir gibi etkisini anlam ve açıklık yoluyla yapmaz. Ancak bu şiirde anlam yoktur demek değildir. Şiirde anlam vardır ama bu nesrin ve konuşmanın anlamı değildir. Asıl değeri de anlamda değil manevi benliğini yapan havasındadır. Bu hava ortadan kaldırıldığı zaman geride sadece bir kelime yığını ve hayal kırıntısı kalır. Bu hava sanatçının ruhsal durumunun dile naklinden başka bir şey değildir. Anlam belirsizliği ve şekil ve nizam bozulduğunda, şiir nesirleştirildiğinde, gramere uygun hale getirildiğinde bütün sihir ölür (Tanpınar, 1977, s.18-21).

Saf şiir, ifadesi ve izahı çok güç şeylerin şiiridir. Şair bir dil icat ederek söylenmesi bu çok güç şeyleri söylenebilir kılan adamdır. Şeklin getirdiği zaruretler ve zorluklar şaire kendini tahakkuk ettirmek imkânı verir. Şekil ve dil zorlukları şiiri fazlalıklardan arındırır ve derinleştirir (Tanpınar, 1977, 24-26). Sanatın hiçbir çeşidi günlük hayatta hazır bulunan ve kendini sürekli tekrar eden şeylerin sıradanlığında olamaz. Sanatçı, tabiattaki nadir kıymetleri keşfeden yahut zekâsı, çabası ve kabiliyetiyle sıradan malzemelerden nadir eserler meydana getirebilen kişidir. İnsan dış bünyesiyle bir makine, bir dekor kadar sığ ve kolay çözülebilir bir mahlûktur. Onun tefekküre ve edebiyata asıl müsait tarafı iç bünyesidir. Düşünceleri, hissedişleri, zaafıları, saplantıları, fobileri, tutarsız hayalleri, iyice belirginleşmeden kaybolan ancak geride muhakkak bir hatıra

bırakan arzuları ve bunlarla aynı familyadan gelen bir yığın soyut mevcudatıdır. Şiir işte bu karmaşanın ve belirsizliğin sanatıdır. Kıymetini insanın tam teşhis edilemeyen iç hadiselerini hususi bir dille dile getirerek bir rüya, bir dua iklimi yaratma kudretinden alır. Dille ilgili tasarrufları ve kelime seçkisi bir anlam ortaya koymaktan önce müzikal ve mimari bir şekil ortaya koymak hedefindedir. Sokakla ve insanın sokaktaki hayatıyla asla ilgilenmez. Kapılarını dış hadiselerle sımsıkı kapatır. İnsan ruhunun ve zihninin derinliklerinde kaybolmaktan zevk alır. Bu derinlikleri eksiksizce tasvir edemeyeceğini, bu sebeple de hep bir miktar eksik kalacağını bilir. Yapılışını mükemmelde değilse mükemmele en yakın noktada sonlandırmak ister. Şiirin başlıca konusu şairin kendisidir. Çünkü bir şairin iç âlemini doğrudan müşahede edebileceği tek insan kendisidir.

Tanpınar, 1 Mart 1938 tarihli Cumhuriyet gazetesinde çıkan “Şiire Dair” başlıklı yazısında şiiri izahı mümkün olmayan şeylerin ifadesi olarak nitelendirir ve şunları söyler:

Fakat bu ifadesi ve izahı kabil olmayan şeyler nelerdir?

Çocuğun ve hayvanın insanda tekrar canlanması, ilk çağlara dönüş, ruhun kabî bir mevcudiyete istihalesi, kendi müteharrik ve şuurlu varlığında bir ağacın dalgın ve şuursuz sükûnetini kurmak için duyduğum hasret, bütün tecrübe ve bilgilerimi terk ettiği bir anda ruhun kabuğundan çıkarılmış bir kaplumbağa ıstırabıyla eşyayı ve etrafını yoklaması, etimizin, kanımızın ve hasselerimizin aklın ve hatıranın istibdadından kısa kurtuluşlarındaki donuk parıltıları ki gecelerin gördüğümüz rüyanın kendisi değil, fakat onun şaşırtıcı sürati yahut teşekkülü anında çok telkinkâr bir musiki gibi ona refakat eden ve çok defa uyandırdığımız zaman içimizde bir keder, bir hayret, bir korku halinde bulduğumuz acayip ve isimsiz duygu vesaire... Her şiir bunlarla veya bunlara benzer şeylerle başlar. Ve bütün bu karışık, ifadesi imkânsız görünen haller dilin ağına düşer düşmez biricik imkânlarına bürünürler; ifadesi kabil olan şeyler olurlar(Tanpınar, 1977, s.26).

Tanpınar’ın şiire dair bu görüşlerinin Valéry’ nin görüşlerinin bir tasdiki ve tekrarı olduğu açıktır. “Ne İçindeyim Zamanın”, “Yavaş Yavaş Aydınlanan”, “Bir Gül Tazeliği”, “Bir Gül Bu Karanlıklarda”, “Ey Kartal Bakışlı”, “Her Şey Yerli Yerinde”, “Karışan Saatler İçinde”, “Mavi Maviydi Gökyüzü” ve “Deniz” gibi manzumeleriyle Tanpınar Valeryen tarzın Türk şiirindeki en güzide örneklerini ortaya koymuştur.

Valéry'yi hiç okumamış ve etkisinde kalmamış Tanpınar'ın şiir sanatında aynı Tanpınar olacağını savunmak mümkün değildir. Ancak Tanpınar Valeryen şiirin ilkelerine ömrünün sonuna dek tam bir sadık kalış göstermemiştir. Onun 1940'ların sonundan itibaren neşrettiği “Zaman Kırıntıları”, “Avare İlhamlar”, “Başımızın Üstünde Bir Bulutun”, “Kış Bahçesinden”, “İnsanlar Arasında” gibi şiirleri serbest vezinle yazılmıştır ve Valéry'nin katı bir şekilde savunduğu şekilci anlayışa hiç uymazlar. Serbest şiirin Türk edebiyatında zaferini ilan ettiği 1940'larla birlikte Tanpınar da kendi şiirindeki katı Valeryen tavrı bırakmış ve belirli şiirlerini serbest tarzda kaleme almıştır. (Tanpınar, 1930, s.36-46), (Şahin, 2020, s.161-180).

Tanpınar, ömrünün sonuna doğru Valéry hakkında bir kitap yazmayı da planlamaktaydı. Ancak vefatı bu planın gerçekleşmesine engel oldu (Şahin, 2020, s.1). Makalelerinde, günlüklerinde ve derslerinde bulunduğu atıflar dışında Tanpınar'ın Valéry'den yaptığı çeviriler de vardır. Bu çeviriler Mösyö Teste romanının bir kısmından ve Valéry'nin kaleme aldığı bir incelemeden teşekkül etmektedir. Mösyö Teste tercümesi Tanpınar'ın uzun süre üzerinde çalıştığı, tekrar tekrar döndüğü bir proje olmuş ancak ömrü bu tercümeyi tamamlamaya yetmemiştir.

SONUÇ

Valéry'nin şiiri ve şiir yazıları modern tüketim kültürüyle koşut biçimlenen gelgeç sanat hareketleri karşısında klasiğin müdafaasıdır. Klasiğin “olağanlaşmama” ve “sıradanlaşmama” refleksinin ve içgüdüsünün müdafaasıdır. Ona göre şiir yazmak özel bir kabiliyetle dünyaya gelmiş insanların yapabileceği bir şeydir. Şiirin okuyucusu da istisnai bir anlayış ve sezgi kabiliyetine ve insanların çoğunda bulunmayan bir dil şuuruna sahip insandır. Valéry'ye göre şiir herkes anlasın diye yazılmaz. Herkese hitap etmek arzusunda olacak bir sanat kişiliğinden feragat etmek hatta kendisini inkâr etmek mecburiyetinde kalır. Şiir sahip olduğu vasıtaları bir kalabalık tarafından hızlıca fark edilip aynı hızla unutulmak saikiyle harekete geçirmez. Doğada ham ve çok zaman değersiz halde bulunan bir malzemedeki sihir ve mitoloji renginde mısralar ve bentler çıkarmak için harekete geçirir. Şiirin vasıtaları zekâ, bilinç, Tanrı vergisi kabiliyet ve klasik kurallardır. Malzemesi ise dildir. Ancak bu her yerde rastlanabilir ve her ağızdan duyulabilir bir dil değildir. Kaba taştan arındırılmış bir heykel, kat kat çamurdan kurtarılmış altın gibi nadir bir dildir. Bu dil, içinde anlamdan önce

musiki barındırır. Kelimelerin birbirini andırır tonlarla doğuşundan ve aksedişinden teşekkül eden bir ahenk barındırır. Şair bu ahengi arayan adamdır. Şiir şuurla yazılır. Ancak şuurun maverasına, karanlık ve ücra muhitlerine seslenir. Akılla anlaşılmaz. Yapılışının mekanik kanunları vardır. Ama anlaşılışı mekanik ve matematik bir kesinlik sergilemez. Şiirin içeriğinin subjektifliğe, spekülasyona ve sezgiselliğe icazet verir bir şahsiyeti vardır.

Valeryen şiir daima azınlık olarak kalacakların şiiridir. En yüksek ve en nadir edebî eliti temsil eder. Halkı ortak olunmaması ve sakınılması icap eden bir dil kirlenmesinin ve fakirleşmesinin kaynağı ve devam ettiricisi olarak görür. Halkın meşrebine göre meşrep edinen sanatı düşüşe mahkûm kabul eder. Valéry’ de şiir, dilin sınırlarını zorlama oyunudur. Kalabalıklar içinde işitilmesi mümkün olmayan belki bir kişiye münhasır kalacak bir dil arayışıdır. Bu şiir, sınırlarını realiteye ve aktüaliteye doğru değil meçhule ve soyuta doğru genişletme arzusundadır. Mimari, musiki ve dans gibi diğer sanatlara doğru genişletme arzusundadır. Şairin bir şöhret zaafı varsa bu zaaf isminin bugüne tutunup yayılmasıyla ilgili değildir. Geleceğe kalmasıyla ilgilidir. Valeryen şiir anlayışına göre şiirin en büyük güçlüğü mükemmellik ülküsüyle tabiatın insan yaratıcılığına çektiği sınırlar arasındaki büyük insicamsızlıktır.

Peki, Valeryen şiirin diğer şiir anlayışları karşısındaki vaziyeti nedir, eleştiriye müsait yönleri nelerdir?

Valéry’ nin şiir üzerine kaleme aldığı metinler bir bakıma kendi şiirlerinin yazılma süreci hakkındaki metinlerdir. Bu metinlerde Valéry şiiri devamlı surette formülleştirme eğilimi gösterir, şiire kaskatı kurallar tayin eder. Hayatın ve insanların süregiden değişimine şiirin içeriğini ve tekniğini kapatır. Onun şiir anlayışına güzelin tek bir devirde ve sadece kalıplaşmış, dogmalaşmış kurallar içinde var olabileceği fikri egemendir. Bu tavır klasik kurallar dışında ortaya konulmuş şiirlerin toptan reddedilmesi anlamına gelmektedir ki Valeryen şiirin eleştiriye en müsait kısmı da burasıdır. Valéry şiiri zamana ve zamanın değişgiden ruhundan doğan insan çeşitlerine kapatmaktadır. Yeni bir zamanın, yeni insanlar getireceğini; yeni insanların da yeni ve büyük icatlarla gelebileceğini unutmış gibi yapmaktadır. Sanatın kendisini zamana ve dünyaya kapatması onu antikiteye ve müzelere hapseder. Ham realite, düz insan ve her zamanki şeylerden de güzel şiir vücuda getirilebilir. Kafiyesiz ve vezinsiz de iyi şiir yazılabilir. İnsanı en sefil ve en süfli halleriyle canlandıran şiirler de iyi, güzel hatta şaheser olabilir. İyi şiirin bilimsel kesinlik taşıyan bir izahı ve şartları yoktur. Sanat

çözölmüş ve kanıtlanmış doğrulardan gelmez. Şiir asıl soyut kudretini formölleştiremez oluşundan alır.

Şiirin konusu her yönüyle insandır. Bu, şiirin içeriğine çok çeşitli ve çok zengin imkânlar bahşeder. Güzelliğinin doğabileceği kaynakları sonsuza ve hudutsuza doğru çoğaltır. Şiire kendini sürekli tazeleme, zinde ve dinamik kalma imtiyazı sunar. İnsanı bütün mevcudiyetiyle ve tafsilatıyla aksettirme şiirin tek değişmez kuralıdır. Bunun yapılma şekli devre ve şaire göre değişir. Çünkü her devrin ve her şairin ayrı bir şahsiyeti vardır. Eğer yoksa ortada ayrı bir devir veya başka bir şair de yok demektir. Valéry şiiri belirli bir devre ve sanat meşrebine ait olan katı kurallara hapsederek değişen devirlerin sanat üzerinde söz söyleme hakkını minimize etmektedir. Edebiyat asıl güzelliğini ve sihrini değişmez kurallardan almaz. Sanatçının şahsiyetinden ve yaratıcılığundan alır. Yaratıcılığın tartışılmaz kurallara tabi olması güzel eserlerin doğma hakkına hanel getirir. Şiiri serbest çağrışıma, rüyalara ve bilinç dışı gelgitlerine kapatır. Zekâ ve bilincin haricindeki yaratıcılığı şiirden kovar. Dilin vezinsiz ve kafiyesiz de harikalar yaratabileceğini unuttur. Şiir dili şairin kişisel tarihinin ve şahsiyetinin bir izdüşümüdür. Bu dilin büyüü, kudreti ve özgünlüğü de kurallardan önce şairin şahsiyetinden gelir. Valéry, gayri iradi kudretlerin haykırma veya fısıldama yoluyla şaire hediye edebileceği dizeleri veya dize kırıntılarını yok sayarak şiiri iradenin öngörülebilir işleyişine hapseder. Şekle ait kurallardan bir çeşit dogma yaparak şairin dil üzerindeki özgürlüğünü kısıtlar ve oyun arzusunu kırar. Neredeyse her türden yeniliği yozlaşma ve sanatsal çürüme diye damgalayarak insanın icat etme hakkını ve meziyetini yok farz edemiş gibi gözükür.

Sanayi devriminin doğurduğu toplumun endişeleri, tuhaflıkları ve tabiiikleri eski toplumlarınkinden çok ayrıdır. Modern insan eski dünyanın insanına nazaran çok daha gürültülü, kaotik ve istikrarsız olan bir dünyada yaşamaktadır. Bu insanın inancı ya sarsılmış ya da büsbütün yıkılmıştır. Gitgide hızlanan bir ivmeyle gelişen bilim manayı maddeye boğdurmuştur. Boğdurmamışsa bile madde karşısında manayı sindirip silikleştirmiştir. Madde yeryüzünde tarihte eşi görülmemiş bir hegemonya kurmuştur. Fabrikalar çağının insanı yaşamak için maddeye eksiksiz itaat etmek zorundadır. Yaşamak savaşımında zorda kaldığı zaman sığınabileceği bir soyut yoktur bu insanın. Modern insanın kimliğinin baş tayin edicisi işte bu yokluktur. Modern kentlinin “iç” savaşı eski köylülerinkine göre çok daha yıpratıcı ve çetindir. Edebiyatın içeriğinin ve tekniğinin bu gerçekliğe ilgisiz kalması onu bir avuç insan arasında dönüp dolaşan bir

faraziyeye hatta hezeyana benzettir. Klasiğin ölçüleri dışında şiir olamayacağına inanmak ve klasiği ondan sonra gelen bütün üslup ve anlayışları küçülten bir model olarak almak sanatsal bağınazlıktır. Bugünkülerin dünkülere benzememe ve kendi kimliklerin inşa etme hakkını elinden almaktır. Eğer bilinçli ve inatçı bir heretik değilse bir şair yaşadığı devirden muhakkak birtakım renkler alır. Kişinin yaşadığı devirden büsbütün kaçıp kurtulması mümkün değildir. Etrafında süregiden hadiseler, klişeler, aykırılıklar ve belirsizlikler kişiye muhakkak nüfuz eder. Artık yaşamayanlarla henüz doğmamışlar dışında herkes etkiye açıktır. XX. Yüzyılın insanı XVII. Yüzyılın insanından çok başkadır. O başka bir toprağın, havanın ve suyun insanıdır. Onun yaşayışı, düşüncüsü ve hissedışı bambaşka şartlara tabidir. Şu halde o, üç dört asır evvelki insandan çok ayrı bir sanat yapacak onun yazmayı tasavvur dahi edemeyeceği tabiatta şiirler yazmak dileğinde olacaktır. Zamanın güzel şeyler üretme kabiliyeti büsbütün silinmemiştir. Valéry' nin dilinden hiç düşürmediği insan zekâsı iki bin beş yüz, üç bin ve belki daha uzak sonralarda okunacak şiirler yazabilmektedir hâlâ ve bu şiirlerin pek çoğunun klasik kurallarla hiçbir bağı yoktur.

Etik Beyan

“*Valeryen Şiir ve Tanpınar*” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kurulları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics – COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Akün, Ö.F.(1962). Ahmet Hamdi Tanpınar. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 10:20, 139-160.

Berk, İ. (1939). Paul Valéry Halis Şiir. *Servet-i Fünun Uyanış Dergisi*, (2235/550), 68-80.

Eliot, T.S. (2020) Eliot'ın Paul Valéry'yi "Takdim"i. (Ahmet Ölmez) (Çev.). İstanbul: Ketebe Yayınevi.

Enginün, İ. ve Kerman, Z.(2013). *Günlüklerinin Işığında Tanpınar'la Başa Başa*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Özmen, K. (2016). *Modern Türk Şiirinde Fransız Etkileri*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Şahin, İ. (2012). *Haz ve Günah: Bir Tanpınar Yorumu*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Şahin, İ. (2020). Tanpınar'ın Nerval'ine Dair. *Türkbilig Dergisi*, 40, 161-180.

Şen, C. (2018). Saf Şiir ile Şizofrenik Söylemin Müşterekleri Üzerine Bir İnceleme. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*,10:20, 139-160.

Tanpınar, A. H. (1930). Paul Valéry: Variete II münasebetiyle. *Görüş Dergisi*, 36-46.

Tanpınar, A. H. (1977). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2013). *Edebiyat Dersleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar'dan Çeviriler(2017). (Erol Gökşen). (Haz.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Valéry, P. (1939). Edebiyat. (Bedrettin Tuncel). (Çev.). *Oluş Dergisi*,3, 41.

Valéry, P. (1939). Edebiyat. (Bedrettin Tuncel). (Çev.). *Oluş Dergisi*, 4, 57.

Valéry, P. (1939). Şiir Meseleleri. (Lütfi Ay). (Çev.). *Tercüme Dergisi*, 33, 376 – 385.

Valéry, P. (1945). Paul Valéry'nin Şiir Sanatı Üzerinde Düşünceleri. İstan-

bul Dergisi, 41, 4-5.

Valéry, P. (1948). “Şiir ve Nesir”. (N. Çetin) (Çev.). *Edebiyat Dünyası Dergisi*, 2, 7.

Valéry, P. (2016). *Monsieur Teste*. (Ayberk Erkay) (Çev.). İstanbul: Everest Yayınevi.

Valéry, P. (2020). Şiir Sanatı. (Ahmet Ölmez) (Çev.). İstanbul: Ketebe Yayınevi.

Valéry, P. (2021). *Degas, Dans, Desen*. (Türkay Orçun). (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

<https://www.britannica.com/biography/Paul-Valery>, 1 Haziran 2022 tarihinde erişildi.

<https://www.poetryfoundation.org/poets/paul-valery>, 7 Haziran 2022 tarihinde erişildi.

Şahin, İ.(2022). *Türkoloji Konuşmaları 2: Saf Şiir*, 14 Haziran 2022 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=Dv5RByb69Z8&ab_channel=ESOGUT%C3%BCrkDiliveEdebiyat%C4%B1 adresinden erişildi.